

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศชาติ ในรอบทศวรรษที่ผ่านมาถือเป็นทศวรรษแห่งการพัฒนาได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมรุนแรงขึ้นในด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ร่อยหรอลงไป ปัญหามลพิษและปัญหาของระบบนิเวศ สืบเนื่องมาจากการเพิ่มของประชากรที่มีแนวโน้มสูงขึ้นทำให้ประชากรมีความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น รวมถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ได้ง่ายและมากขึ้น

ประเทศไทยได้ประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมาก เห็นได้จากการลดลงของพื้นที่ป่าไม้จากร้อยละ 53.33 ของพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด เหลือเพียงร้อยละ 29.05 ของพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศ (ไพศาล ช่วงฉ่ำ, 2536) การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน การมีพื้นที่ในการเพาะปลูกลดลงจากการนำพื้นที่ไปสร้างสนามกอล์ฟ (ชนพรรณ สุนทร, 2536) และปัญหามลพิษต่าง ๆ ในประเทศ เช่น ปัญหามลพิษทางอากาศ ปัญหามลพิษทางน้ำ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้คาดว่าจะจะเป็นปัญหาที่รุนแรงมากขึ้นถ้าไม่ได้รับการป้องกันแก้ไขล่วงหน้า

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานมีพื้นที่ 1 ใน 3 ของประเทศ เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรงมาก เป็นดินแดนที่ได้ชื่อว่าแห้งแล้งที่สุดมีปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษ เช่น ปัญหาป่าไม้ลดลง ดินเค็ม การขาดแคลนน้ำ น้ำเน่าเสีย กรมป่าไม้ได้รายงานการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่ป่าไม้ถูกทำลายรุนแรงที่สุดในรอบ 27 ปี (ระหว่าง 2504-2531) คือในปี 2504 มีพื้นที่ป่าไม้ทั้งภาค ร้อยละ 41.99 ต่อมาถูกทำลายเหลือเพียงร้อยละ 14.03 หรือ 14.8 ล้านไร่ ของพื้นที่ทั้งหมดดังตารางแสดงพื้นที่ป่าไม้ (ไพศาล ช่วงฉ่ำ, 2536)

ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย ปี 2531 แยกตามภาค

ภาค	พื้นที่ภาค (ตารางกิโลเมตร)	พื้นที่ป่าไม้ (ตารางกิโลเมตร)	ร้อยละ
เหนือ	106,027,681	50,251,470	47.39
ตะวันออกเฉียงเหนือ	105,533,962	14,808,342	14.03
ตะวันออก	22,814,062	4,896,135	21.46
กลาง	42,124,187	10,777,718	25.59
ใต้	44,196,993	9,143,517	20.69
ทั่วประเทศ	320,696,885	89,877,182	28.03

การที่พื้นที่ป่าไม้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหลืออยู่ร้อยละ 14.03 ในปัจจุบัน นับว่ามีปริมาณน้อยมากเพราะโดยปกติปริมาณป่าไม้ที่พอเหมาะที่จะเอื้ออำนวยต่อสภาพแวดล้อมที่ดีแล้วควรมีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 40 ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าป่าไม้มีความสัมพันธ์กับภาวะฝนตก ป่าไม้ช่วยให้ดินชุ่มชื้นและลดอัตราการเกิดน้ำท่วม ดังนั้นหากไม่มีการอนุรักษ์ป่าที่เหลืออยู่ให้คงสภาพที่สมบูรณ์ไว้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็จะเกิดความแห้งแล้งเพิ่มมากขึ้น และอาจกลายเป็นทะเลทรายได้ในอนาคต เนื่องจากพื้นที่ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดลงทำให้ดินเกิดความแห้งแล้งมากขึ้น ดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นดินเค็มอยู่แล้ว ประมาณ 17.8 ล้านไร่ ก็จะเกิดการระเหยของน้ำมากขึ้น น้ำในดินจึงเค็มขึ้นทุกที่ กระทั่งปลูกพืชไม่ได้และการสูบน้ำบาดาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งนิยมทำกันมากทำให้เกิดผลกระทบต่อทิศทางการเคลื่อนที่ของน้ำใต้ดิน เพราะน้ำที่อยู่ใต้แหล่งเกลือหินจะพาเกลือมาสู่ผิวดินได้เร็วขึ้น รวมถึงการทำนาเกลือในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยขาดการเอาใจใส่เทคนิคการผลิตที่ก่อให้เกิดการสะสมความเค็มในพื้นที่ไร่นา นอกจากนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังประสบปัญหาวิกฤตการณ์น้ำ เนื่องจากดินมีสภาพเป็นดินร่วน ดินทราย ทำให้

เก็บกักน้ำฝนไว้ไม่ได้ และการที่พื้นที่ป่าไม้ลดลง ทำให้เกิดการสูญเสียน้ำจากการระเหยทั้งแหล่งน้ำและพื้นที่เกษตรมากขึ้น ในขณะที่แหล่งน้ำในปัจจุบันได้เกิดการเน่าเสียด้วยสาเหตุต่าง ๆ มีคุณภาพต่ำจนไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ จากสภาพเหล่านี้ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าสู่เมืองใหญ่ ซึ่งผู้ที่อพยพย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยหนุ่มสาวและวัยแรงงาน ส่วนผู้ที่เหลืออยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็จะเป็นผู้สูงอายุและเด็กในวัยเรียนเป็นส่วนใหญ่ (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2533)

ข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษอย่างรุนแรง ปัญหาความแห้งแล้ง การอพยพแรงงาน ล้วนเนื่องมาจากการขาดทรัพยากรธรรมชาติที่จะใช้ในการดำรงชีวิต ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่มนุษย์ได้กระทำขึ้นมนุษย์เป็นตัวการสำคัญในการทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อมโดยมีเทคโนโลยีเป็นตัวเร่ง ดังนั้นวิธีแก้ปัญหาสังแวดล้อมที่ตรงจุด คือ การแก้พฤติกรรมของคนอื่นเป็นสาเหตุของปัญหา (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2535) ซึ่งการที่บุคคลมีพฤติกรรมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแล้ว การทำลายทรัพยากรธรรมชาติก็จะน้อยลง และในทางตรงกันข้ามจะเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คงอยู่และเป็นประโยชน์ต่อชนรุ่นหลังต่อไป

การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพ การให้การศึกษาคือจุดเริ่มแรกที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น เนื่องจากการศึกษาสามารถสร้างความรู้ที่ถูกต้อง สร้างพฤติกรรม นิสัยจิตสำนึกและกระตุ้นความร่วมมือในการรักษาสิ่งแวดล้อมได้ อุดมพงษ์ วัฒนเสรี (2535) กล่าวว่า "การศึกษาเพื่อก่อให้เกิดสำนึกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็น เพราะปัญหาสังแวดล้อมเป็นปัญหาของทุกคน เด็กจึงต้องได้รับการเรียนรู้อย่างเร่งด่วน" ซึ่งรัฐได้เล็งเห็นความสำคัญของการให้การศึกษารองสิ่งแวดล้อมกับเด็ก จึงได้มีนโยบายในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2535 ในข้อ 8 ว่า "เร่งปลูกฝังให้เด็ก เยาวชน และประชาชนมีจิตสำนึกถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม" (สิ่งแวดล้อม'35, 2535)

การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งวางรากฐาน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรมจริยธรรม ความรู้ และความสามารถขั้นพื้นฐาน เป็นการศึกษาที่สำคัญที่สุดในการปูพื้นฐานการศึกษาระดับสูงต่อไป รัฐได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2535 โดยกำหนดความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาซึ่งได้เน้นการพัฒนานักเรียนให้มีส่วนที่เกี่ยวข้อกับสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ด้านปัญญา "ให้นักเรียนรู้จักแยกแยะและพิชชอบชีวิต คุณและโทษสิ่งทีควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานความจริง"

ด้านสังคม "ให้นักเรียนรู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

จากการที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นเพียงร้อยละ 37.02 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534) ส่วนใหญ่เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้วจะออกไปประกอบอาชีพในสังคม ดังนั้นการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาจึงจำเป็นต้องวางรากฐานขั้นพื้นฐาน ในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งการจัดการศึกษาให้นักเรียนรู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกต้องซึ่งการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้นจำเป็นต้องส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ ทศนคติที่ดี และการปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อนักเรียนเหล่านี้เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะสามารถถ่ายทอดสิ่งทีได้รับรู้อย่างถูกต้องต่อชุมชน มีการปฏิบัติทีถูกต้องและสม่ำเสมอ อันจะนำไปสู่การมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นและช่วยแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในระยะยาวได้อีกด้วย

จากความสำคัญและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อนำเอาผลการวิจัยมาเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมวิชากลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย อันจะเป็นการสร้างความรู้ ความตระหนัก และการปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามตัวแปรเพศ และอำเภอที่ตั้งของโรงเรียน

สมมติฐานการวิจัย

1. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน
2. นักเรียนโรงเรียนอำเภอเมืองและโรงเรียนอำเภออื่นมีความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยครอบคลุมถึง
  - 1.1 สิ่งแวดล้อมทั่วไป
  - 1.2 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ
  - 3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ เพศของนักเรียน อำเภอที่ตั้งของโรงเรียน

3.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ ความรู้
ทัศนคติ และการปฏิบัติของนักเรียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง ถือเป็นข้อมูลที่ผู้ตอบทุกคนมีความ
เต็มใจตั้งใจตอบโดยให้ข้อมูลตรงความเป็นจริงทุกประการ
2. ผลของการตอบแบบสอบถามของนักเรียนในวัน และเวลา ที่แตกต่างกัน
ถือว่าไม่ทำให้ผลการวิจัยแตกต่างกัน
3. แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีความตรงตามเนื้อหา เพราะผ่านการ
ตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิและได้นำไปทดลองใช้แล้ว

คำจำกัดความของคำที่ใช้ในการวิจัย

ความรู้ หมายถึงความสามารถที่จดจำ ระลึกได้ ความเข้าใจในการที่จะรู้
ถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อันตรายที่มาจากปัญหา
สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม

ทัศนคติ หมายถึงท่าที ความรู้สึก ความเชื่อของนักเรียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
ทั้งสิ่งแวดล้อมทั่วไปและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การปฏิบัติ หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกทุกอย่างของนักเรียน ในรูปของการ
กระทำที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งแวดล้อมทั่วไปและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อม หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต
เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ในที่นี้หมายถึงการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติเรื่อง ดิน น้ำ ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมทั่วไปเรื่อง มลพิษทางน้ำ
ขยะ และสารพิษ

นักเรียน หมายถึงนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
ปีการศึกษา 2536 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแยกเป็นนักเรียนเพศชายเพศหญิงในโรงเรียนอำเภอเมือง
20 โรงเรียน และโรงเรียนอำเภออื่น ๆ 20 โรงเรียน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมายถึงกลุ่มจังหวัดที่อยู่ในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ของประเทศไทย ประกอบด้วย 17 จังหวัดคือ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม
นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร สโธธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ
สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุดรธานี และอุบลราชธานี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย